

УДК 808.26(091)

В.Э. Зіманскі

Графічныя асаблівасці Вісліцкага статута

Вісліцкі, або Вісліцка-Пётркаўскі, статут–помнік дзелавага пісьменства Вялікага княства Літоўскага, створаны першапачаткова ў Пётркаве (1346 г.) – 34 артыкулы – і дапоўнены ў Вісліцы (1347 г.) яшчэ 59 артыкуламі. Напісаны на лацінскай мове, Вісліцкі статут у перыяд паміж 1423–1434 гг. быў перакладзены на старабеларускую літаратурную мову і захаваўся ў копіі к. XV – п. XVI ст. Беларускі пераклад быў дапоўнены яшчэ 77 артыкуламі. Як помнік дзелавага пісьменства XV ст., Вісліцкі статут уяўляе сабой выключна каштоўны для лінгвістычных назіранняў матэрыял.

Асаблівую цікавасць у якасці аб'екта лінгвістычнага даследавання выклікаюць графічныя адметнасці помніка. Аналіз тэхнікі пісьма паказвае, што пры напісанні Вісліцкага статута выкарыстоўвалася графічная сістэма, якая спалучала ў сабе розныя тыпы пісьма. Пра гэта сведчаць наступныя факты. Большасць літар помніка напісаны строга геаметрычнымі формамі (рыса, характэрная для устаўнога пісьма [1, с. 28], напр., **Н**: **Нжє(11б, 12, 12в)¹**, **Нди^к(26в, 27)**), аднак побач з гарызантальнымі і вертыкальнымі элементамі літар ужываюцца нахільныя (што характэрна для паўустава і скорпісу) – перакладзіны літар **И, Ђ** (прычым літара **И** часцей пішацца з нахіленай перакладзінай: **Имѣніа(41б)**, **Ижє(8)**, **иꝝ(42)**), у адрозненне ад устаўнога пісьма, дзе яна паслядоўна пішацца з гарызантальнай перакладзінай [1; с. 30, 43, 55]; побач з т.зв. «аднаногім» **Т** (устаўное пісьмо) ужываецца **П** «трохногае» – з апушчанымі да ніжняга радка крыламі (як вынасны варыянт ужываецца літара **Ѧ**, падобная да арабскай лічбы 7 – рыса, характэрная ў асноўным для скорпісу, зрэдку – для паўустава: **имѣѦи(11б)**); часта такая літара пішацца і ў радку, відавочна, у мэтах эканоміі месца: **тоѦ(14)**, **пошлєѦь(17б)**; літара **Н** (наш) мае два графічныя варыянты: **Н** (характэрна для устаўнога пісьма) і **Н** (характэрна для паўустава і скорпісу), прычым як ініцыяльная ужываецца толькі літара **Н**: **Николаи(31)**; літары **Ѧ, Ѧ** пішуцца з падоўжанымі злева канцамі (паўустаўны варыянт); у літары **Ѧ**, а таксама ў канцы радка ў некаторых выпадках і ў літары **Ѧ** вертыкальная перакладзіна выступае высока над радком (паўустаўны прыём); літары **Ѧ, Ѧ** пішуцца з падоўжанымі ўніз канцамі гарызантальнай перакладзіны (прыём, характэрны для паўустава, зрэдку – скорпісу [1; с. 41, 56]; тэндэнцыя да падаўжэння элементаў (частак) літар праяўляецца і ў напісанні літары **Ѧ** (чэрвь), у якой справа пішацца доўгая ножка (прыём паўустава, скорпісу): **оꝛчннѦѦь(23б)**, **косточннѦ(27)**, хаця пры скарачэным напісанні слова вынасная літара **Ѧ** мае форму чашы (устаўное пісьмо), прычым пераважна без ножкі (**V**), што характэрна для паўустаўнога і скарапіснага пісьма: **свидѦѦство(19б)**, **плаѦливыи(14б)**.

¹ Тут і далей прыклады даюцца па выданні: Roman Stanisław i Vetulani Adam. Ruski przekład polskich statutow ziemskich z rękopisu moskiewskiego. Wrocław-Krakow, 1959.

Асаблівасцю тэхнікі пісьма помніка з'яўляецца наяўнасць скарачэнняў, прычым не толькі ў словах рэлігійнага ўжытку: дхвны^х(5в), дши(36в), вг^х(10), прчтон мтри(10), црквн(20в), хрстїано^м(9), црком^х(15), вжьем^х(15), але і ў словах грамадзянскага ўжытку, што характэрна для паўустава і асабліва скоропісу: не^с(34), м^сци(42), вгато^с(30), то^с(13), паметно^с(43в), др^хго^с(24в), гд^срю(29); як бачна, скарачэнне слова адбываецца за кошт галоснай літары, прычым асабліва часта – у канцавым адкрытым складзе. Эканомячы месца, пісар часта не дапісвае словы і нават цэлыя фразы; гэта назіраецца ў сярэдзіне тэксту помніка, калі сказ уяўляе сабой назву артыкула, прычым гэта назва ў нескарочаным выглядзе запісана ў рэестры помніка: ш вिति рыцескомъ а люво ш ш(29в), хто продасть дѣдїство а по[ловїнѣ заплааты возмѣт](21в), ш ты^х которы^х нагле по^х[вають прї дворѣ...](14в).

З мэтай эканоміі месца ў тэксце помніка выкарыстоўваецца такі палеаграфічны прыём, як напісанне літар над радком – т.зв. вынасныя зычныя [2]; як правіла, выносяцца над радком зычныя, якія стаяць у пазіцыі перад наступнай зычнай, або канцавыя зычныя, у тым ліку і зычныя ў канцавым адкрытым складзе; сярод іх: ч (наре^с(30в), дѣдїство(21), оуре^снын(21в)), л (фа^ско(27), спо^сна(31в), една^с(20), прїна^с(20), поспо^сно(33), ше^стинство, ко^ско(22), опека^снїкохъ(35)), з(ве^с(9 в)), х (стары^х(10)), шла^хтны (26в)), ж (зам^х(31в)), которы^х(5в) м (квал^хто^м(6), н^м(7в), се^мдеса^т(6), чїн^м(20в)), н(шбаже^с(36в), позва^с(18), к (фра^сци^с(21в), в (жало^с(43)), в(преда^с(39), роко^с(39в), крако^сскын(13в)), с (на^с(14в)), лѣ^с(37), запн^с(43в), е^с(39)), т (ѿ казни(15), вжде^т(40), стане^т(17в), возме^т(30), нзыще^т(17в), ско^тца(30)), г(др^хн(18в)), д (п^тна^сцетъ(16)), ш (гро^ш(43 в)), зредку – цї (ово^ш(32)). Сярод вынасных літар сустракаюцца галосныя, што ўвогуле нехарактэрна для старажытнага пісьма: а(нм^а), ѡ (прївнл^а(26)), ю (прїказан^ю(15)), Ѹ (самом^Ѹ(27)), ем^Ѹ(7,27)), ѣ (м^ѣд^Ѹ(6в)); часам над радком выносяцца цэлыя склады: ро^ана(32в), ра^аю(34в), пл^е(9), сво^о(9), ^алеки^х(6), ста^а(27). Вынасныя літары пішуцца пад цїтлай ці каморай, аднак з мэтай паскарэння пісьма камора набывае выгляд звычайнай рыскі (гэты знак можна лічыць і відазмененай каморай, і відазмененай цїтлай), ці (прыкладна ў 50% выпадкаў) гэты знак зусім адсутнічае.

Адсутнасць цїтлы ці каморы назіраецца, як правіла, пры вынаснай Т – яна ў такім разе падобная на арабскую лічбу 7 (характэрная рыса скоропісу); пры іншых абрысах вынаснай Т цїтла над ёй, як правіла, ставіцца: проволоч^т(39в), застане^т(37), чїнл^т(7); пры напісанні вынаснай Д, ніжняя частка якой мае форму прамой рыскі, падобнай да цїтлы (такі варыянт напісання літары Д характэрны ў асноўным для скоропісу) цїтла таксама не ставіцца: восл^ѣ(22в), п^тна^сцетъ(30), п^бкоморьего(43).

Заўсёды ставіцца цїтла ці камора пры вынасных літарах м(посохо^м(14)), г(е^о(14)), с(на^с(14)); не ставіцца камора пры вынаснай т у прыназоўніку і прыстаўцы ѿ, а таксама пры вынаснай ж : влн^ше(35); замест прапушчаных рэдукаваных у тэксце Вісліцкага статута ўжываецца паерык: ш^сто(38), к^смети(16в), м^слннъ(7), неш^сто(16), м^сне(20в), ш^стобы(28в), тол^ско(28в), а таксама камора, прычым класічны яе варыянт сустракаецца выключна ў словах рэлігійнага зместу: вг^х(10), прчстон мтри(10), дши(36в), црквн(20в), днъ(33в), і апостраф: кол^сца(42), тол^ско(28в), кол^ско, пер^свом^х(20в), а таксама грэчаскі надрадковы знак варыя: тог^сды(20,29в), к^сто(27), х^сто(29). Паслядоўна ставіцца цїтла над літарамі, якія абазначаюць лічбы: кажды^с платї вїнѣ .ѣ.(17); вина .ѣ. оу скарвѣ(17).

Графіка помніка адлюстроўвае характэрныя для паўустаўнога і асабліва скарапіснага пісьма прыёмы звязнага напісання дзвюх суседніх літар. Такім

чынам створаны лігатуры **Ѹ** (тв) – **королевъѸа**(43), **непослѸше**сѸо(27б), **ш** **злодѸнсѸе**(18), **деднѸсѸо**(20б), **ѹ** (тр) – **не нсѹачоны**(32), **сесѹѸ**(7б), **ѹн**(21б), **Ѻ** (пр) – **Ѻто**(7), **Ѻвѹльга**(7); пры пропуску зычных побач аказваюцца два галосныя – утвараецца лігатура з галосных: **ѻ**(**ѻу**): **паѻ**(30б), **краѻтъ**(29), **чаѻ**(13б), **заѻлаѻ**(17) .

Рэзка выдзяляецца сваімі памерамі (выходзіць за межы радка) літара **Ѹ** (зямля); ніжнія часткі літар **Ѹ**, **ѹ**, у адрозненне ад устаўных, даўжэйшыя за верхнія (прычым **Ѹ** пішацца на аснове **Ѹ**, да якой пасярэдзіне далучаецца вертыкальная рыска); ініцыяльныя **ѻ**, **ѻу** маюць авальную, як пры скорпісе ці паўустава, а не круглую, як пры ўстаўным пісьме, форму (аднак літара **ѻ** мае загнутыя кнізу канцы гарызантальнай перакладзіны, што характэрна для паўустава, бо ў скорпісе гарызантальная рыска кнізу не загінаецца – **ѻ**).

Сярод вынасных літар сустракаецца т.зв. **ѻ** „перакуленае“, петлі якой гарызантальна пакладзены на радок, што характэрна для скарапіснага пісьма – **ѻ**: **пано**^м(10б), тады як у радку паслядоўна пішацца „паўустаўнае“ **ѻ** . Цікава, што сярод ініцыяльных сустракаецца скарапісны варыянт літары **ѻ** – **ѻ**: **ѻсі**(22), **ѻсакын**(12б), **ѻеньци**(43б) [1; с. 55].

Асаблівасцю графічнай сістэмы Вісліцкага статута можна лічыць таксама спосаб напісання літары **ѻ**, ніжняя частка якой выпісваецца амаль гарызантальна, што робіць яе падобнай на сучасную літару **а**: **вѻда**^а(23б), **нѻыска**^а(21б), **заѻлатити**(21б), **правѻда**(19б) .

Такім чынам, аналіз тэхнікі пісьма, прымененай у Вісліцкім статуте, паказвае, што помнік напісаны познім паўуставам ці раннім скорпісам (XV ст.) .

У аснове графічных сродкаў Вісліцкага статута ляжыць кірылаўскі алфавіт, літары выкарыстоўваюцца як для абазначэння гукаў, так і для абазначэння лічбаў (напрыклад, у рэстры (змесце) пры ўказанні нумара артыкула, а таксама ў тэксце: **ш** ч^ат^ыр^ехъ ч^ло^нк^ахъ **з**а к^от^оры^х **в**и^на **Ѹ**. **оу** скарѸъ **к**ор^ол^евъ(17); разам з тым некаторыя лічбы ў тэксце напісаны словамі: **д**ерж^алъ т^ри г^оды и т^ри мѸц^и с Ѹпо^кое^мь(16); **д**ва^ацѸ^ет^ь **к**ор^цевъ(27) .

Як асаблівасць ужывання літар для абазначэння галосных гукаў можна назваць графемы **Ѹ**, **ѻу**, **ѹ**, **Ѹ**, якія выкарыстоўваюцца ў тэксце для абазначэння гукі [у]: **з**амѸ^жь, **с**Ѹ^дь, **о**Ѹ^ста^вл^ен^ня, **ѹ**ч^ин^итъ, **б**Ѹ^деть, **о**Ѹ^ста^вл^яе^мь, **к**ъ **п**равѸ. Трэба адзначыць, што сфера ўжывання літары **Ѹ** абмежавана ў асноўным асабовымі формамі дзеяслова **быти** (дзе, дарэчы, сустракаюцца і выпадкі ўжывання літары **Ѹ**) і некаторымі склонавымі формамі назоўнікаў і займеннікаў (**емѸ**(23б), **некоторомѸ**(22б), **петрѸ**(23)), але непаслядоўна: **емѹ**(30б); у іншых выпадках ужыванне літары **Ѹ** выпадковае: **Ѹ**п^лст^ити, **с**лѸ^жев^нѸ^ка(22б) .

У сярэдзіне слова абсалютна дамінуе літара **Ѹ**, што, верагодна, звязана з паскарэннем пісьма [4,5]: **слѸ**ж^ев^нн^къ(15б), **полѸ**д^ни(6), **сѸ**дѸ(33б), **подѸ**гъ(27) .

Літары **ѻу**, **ѹ** ўжываюцца ў пачатку слова ці ў якасці прыназоўніка (**о**Ѹ^ста^вл^яе^мь, **о**Ѹ^мер^лъ(31), **ѹ**ч^ин^нлъ(19), **ѹ**т^он^етъ(24), **о**Ѹ^теч^етъ(39), **о**Ѹ^мр^етъ(24), **ѹ** г^ан(7б)). Усе названыя літары могуць ужывацца ў канцы слова: **б**Ѹ^жемѸ(15), **с**во^емѸ(32), **с**во^емѹ(32). Спалучэнне [ju] перадаецца літарай **Ю** (**з**л^од^ею(22б), **с**і^ло^ю(6)); гэта ж літара служыць для абазначэння гукі [у] ў пазіцыі пасля мяккага зычнага: **ш** **шлѸ**^тич^ю(7б) .

Літара **Ѹ** паслядоўна выкарыстоўваецца для абазначэння спалучэння [ja] і сустракаецца выключна ў пазіцыі пасля галосных ці ў пачатку слова: **п**акѸ^ѸѸ, **п**анъ(19), **к**Ѹ^Ѹп^лен^нѸ(13), **н**з^Ѹвол^нѸ(8), **н**а^Ѹгов^нѸ(15), а таксама пасля **ь** у функцыі раздзяляльнага знака: **сѸ**дѸ^ѸѸ(11), **п**Ѹ^Ѹн^ѸѸ(27б). Для

Для абазначэння гука [ф], нехарактэрнага для славянскіх моў увогуле і для беларускай – у прыватнасці, у тэксце помніка выкарыстоўваюцца літары Ф (ферт), Ф (фіта): флимиръ, фалько, францнкъ, прычым безадносна да іх этымалогіі: фалько–фалько. Характэрна, што ў тэксце Вісліцкага статута ні разу не сустракаюцца выпадкі замены гука [ф] на [хв], [п], [т] і пад., што было характэрна для жывой беларускай мовы таго часу (як, дарэчы, і для сучаснай); адсутнасць такой замены можна патлумачыць II паўднёvasлавянскім уплывам на мову помніка. Наадварот, на месцы этымалагічнага спалучэння [хв] пішацца ф: фалько. Нявыпрацаванымі аказаліся сродкі абазначэння мяккасці зычнага перад наступным цвёрдым зычным; мяккасць зычнага ў помніку часта абазначаецца літарай ь: зашько^алъ (36в), прѣдѣть (25), жеребачьта (37в), съдѣта (6), моцью (12в), а ў іншых выпадках–апострафам: вол’ны (12в); часам мяккасць зычнага не абазначаецца зусім: возм^т (30). Не адлюстроўваецца мяккасць зычнага пры абазначэнні яго вынаснай літарай: во’но^т (12в), вжде^т (40).

Сярод нялітарных графічных сродкаў можна адзначыць, перш за ўсё, камбінацыю трох кропак у выглядзе трохвугольніка, якая ўжываецца ў канцы назвы артыкула ці ў канцы асобнага артыкула; у рэестры гэты знак дапоўнены працяжнікам, перакрэсленым кароткай нахіленай рыскай; кропкі ставяцца таксама па баках літары, якая абазначае лічбу: .д. члонокъ коли хто вжде^т ѿсжженъ (17в), за простѣю гривнѣ .ѣ. гривенъ (24). Іншы раз кропка ўжываецца ў функцыі сучаснай коскі: ачь хто на дѣдичини’ именнѣ’ жаловѣ чинить первын’ . дрѣн. третѣн (17в); Иди^к жалова^см на постѣха и^к да^а емѣ ѿвцю во стадо его паствѣтѣ .а ѿплатѣ ѿвци не мелѣ ѿ пастѣха. (27); тотъ што товѣ прода^а. а м^нѣ вы^а до^аженъ первѣе ни^кли ты кѣпилъ (35), але такое ўжыванне кропкі не носіць у тэксце рэгулярнага характару, тым больш, што іншы раз кропка ўжываецца там, дзе не павінна быць ніякага знаку прыпынку: оуставляемы вы келѣхъ. оучиненъ за по^аторы гривны. къ цркви гдѣ прѣвѣгалъ (23в). Акрамя таго, у тэксце ўжываецца коска ў функцыі сучаснай коскі: авы нигде оу своен земли оу сеае^к не с^тоталн. але на полѣ анѣ конен врани. анѣ плото^в пожигали, ѿдно конемъ оу ровности кормь (28), оуставляемъ колн^к мѣ^к оумре ѿ жены а дѣти бѣдѣтъ, ѿна маєтъ вытн оу свое^м вене (31); Барто^атъ жалова^а на ѿндрета, н^к его рани^а. а ѿндрен вызналъ. а реклъ оу дворце сѣ стало. (31) або ў функцыі сучаснай кропкі: некоторын смеють ѣходм^т ѣ чѣн ган а та^м древа потревнага рѣбаю^т, мы оуставляемъ на нихъ вни^ѣ. ѣ. (28в-29). Але, зноў-такі, такое ўжыванне коскі ў тэксце носіць эпизадычны характар і не складае пунктуацыйнай нормы.

Акрамя таго, у тэксце Вісліцкага статута шырока ўжываюцца надрадковыя знакі, якія ў грэчаскай мове абазначаюць працягласць ці кароткасць галосных гукаў ці націск (прыдыханні, апострафы, кропкі), а ў славянскіх мовах былі непатрэбныя; іх ужыванне можна патлумачыць арыентацыяй пісца на тагачасную традыцыю пісьма, таму такія знакі ўжываюцца ў помніку часта. Пры аналізе іх ужывання заўважаецца тэндэнцыя да выкарыстання надрадковых знакаў не толькі для ўпрыгожвання пісьма, але і з пэўнай функцыяй. Так, грэчаская варыя (˘) (сучасны гравіс), а часцей–падвоеная варыя (˝), якая ў грэчаскай мове ўжывалася для абазначэння сыходнага націску, у помніку выкарыстоўваецца для абазначэння гука [j]: мѣ^кво^кство (8в), виноваты^к (18), первы^к (18), которы^к (37в), такы^к ро^к (38), злодѣ^кство (37); для абазначэння гука [i]: зашько^алъ (36в) або для абазначэння спалучэння [ji]: на сво^к сжсе^а (22в), ты^к вѣпрѣ (16в); іншы раз у такой функцыі ўжываецца літара и ў спалучэнні з апострафам і варыяй: тын^к слѣгы (17), велѣкын^к пенезн (14в), тын^к пенѣзн (18). Асобнага вывучэння патрабуе таксама ўжыванне

апострафа над літарай **И** ў пачатку слова (**и'**): тогда **и' мееть** (18в), по^алѹгъ прѣсаги **и' діковн** (27).

Такім чынам, сістэма графічных сродкаў Вісліцкага статута дэманструе наяўнасць асноўных графем, неабходных для пісьмовых зносін. Разам з тым, паколькі фанетызацыя пісьма патрабавала новых графічных сродкаў для перадачы асаблівасцей жывой беларускай мовы таго часу, ідзе актыўны пошук такіх сродкаў – у першую чаргу праз выкарыстанне наяўных графем і іх спалучэнняў з надрадковымі знакамі ([j] – и', и`, и'', ``; [y] – оу, у). Адначасова ідзе працэс вызвалення ад лішніх графічных сродкаў (ѡ, ѱ, цітлы, каморы) і уніфікацыі наяўных (замена и на ``: **зацько^алъ** (36в)); нараджаецца тэндэнцыя да ўжывання некаторых графічных сродкаў у якасці пунктуацыйных знакаў (. , --). Дадзеныя працэсы, адлюстраваныя ў тэксце Вісліскага статута, з'яўляюцца асноўнымі тэндэнцыямі развіцця графічнай сістэмы старажытнай беларускай мовы XV ст.

ЛІТАРАТУРА

1. **Леонтьева Г.А.** Палеографія // Леонтьева Г.А., Шорин П.А., Кобрин В.Б. Ключи к тайнам КЛЮО: Книга для учителей и студентов. М., 1994 – 288 с.
2. **Булыка А.М.** Вынасныя літары ў старабеларускай пісьменнасці // Беларускі лінгвістычны зборнік. Мн., 1966. С.154-163.
3. **Булыка А.М.** Эвалюцыя графічнай сістэмы старабеларускай пісьменнасці // Весці АН БССР. Серыя грам. навук, 1966. №2. С.70-78.
4. **Муравьев А.В.** Русская палеография. М., 1977. – 170 с.
5. **Леонтьева Г.А.** Палеография. М., 1985. – 216 с.
6. **Булыка А.М.** Развіццё арфаграфічнай сістэмы старабеларускай мовы. Мн., 1970. – 174 с.

S U M M A R Y

The graphical peculiarities of one of the Ancient Belorussian written works, Vislitski Statut, are analyzed in this article. The main letter means as well as overland sighs are discussed here. Depicting the possibilities of unification of the graphical means used in it is paid special attention to.